

نقش انتظار در تحقق کنش‌های اجتماعی

محمود کریمی^۱

چکیده

فرهنگ «انتظار» بر کنش‌های اجتماعی دارای تأثیر فراوانی است. از موارد کنش‌های اجتماعی می‌توان «خودسازی» و «دگر سازی» را که به امنیت اجتماعی جامعه کمک می‌کنند، نام برد. منتظر راستین در عین حال وظیفه دارد که علاوه بر اصلاح خویش، در اصلاح دیگران بکوشد؛ زیرا برنامه عظیم و سنگینی که انتظارش را می‌کشد، برنامه‌ای فردی نیست، بلکه باید تمام عناصر تحوّل در آن شرکت کنند. فرهنگ انتظار باعث خودسازی و دگر سازی می‌شود؛ چرا که انتظار می‌آموزد فرد در برابر افراد جامعه چه رفتاری داشته باشد. از مواردی که در امنیت جامعه استفاده می‌شود و باعث روحیه ظلم ستیزی و مقاومت در برابر جبهه‌های باطل می‌گردد، خود باوری و خود اتکایی است. جامعه اگر خودباور و به داشته‌های خود متکی باشد، به تقلید از فرهنگ‌های غلط بیگانگان نیازی ندارد. فرهنگ انتظار بر فرد، فرد افراد جامعه تأثیر گذار است و منتظر با عمل و رفتارهای پسندیده، همیشه خود را در منظر حجت‌الاهی می‌بیند و از هر آنچه او را از منتظر دور می‌کند پرهیز می‌کند. از فواید دیگر انتظار مصرف درست و دوری از اسراف است. امر به معروف و نهی از منکر می‌باشد. این تحقیق با روش توصیفی و تحلیلی ساماندهی شده است.

واژگان کلیدی: انتظار، کنش اجتماعی، جامعه، امنیت اجتماعی.

«انتظار» در مکتب اسلام تنها رویکردی عاطفی نیست، بلکه رویکرد معرفتی، اجتماعی، فردی و اخلاقی را هم شامل می‌شود. انتظار در برابر «کنش‌های اجتماعی» نقش بسیار مهمی دارد. کنش اجتماعی، همان رفتار و برخوردهایی است که در جامعه وجود دارد. انتظار در کنش‌های اجتماعی که از ضروریات زندگی اجتماعی است، نقش و تأثیر بسیار مهمی دارد. بی‌تردید تنها انتظار درست و بجا می‌تواند بر کنش‌های اجتماعی تأثیر بگذارد و زمینه‌های امنیت جامعه را بسازد.

«انتظار به مفهوم مذهبی‌اش، امید به آینده است؛ آینده‌ای که در آن، مردم جهان، از زور و فشار و استبداد و تسلط نظام‌های غلط، نجات پیدا کنند و رژیم‌های ضد انسانی از میان بروند و زندگی پر نشیب و فراز انسان‌ها که از آغاز با نبرد و کشتارهای فجیع همراه بوده است، پر از صلح صفا و آرامش گردد و حق پرستان پیروز و باطل‌گرایان نابود شوند»^۱.

«انتظار مفهومی اسلامی و ارزشی فرهنگی است که از آن رفتار فرهنگی معینی سرچشمه می‌گیرد و برای تخدیر و مانعی برای حرکت تبدیل می‌شود و گاهی نیز از آن برداشت مثبت دارند که در این صورت، عاملی برای حرکت قیام و انگیزه در زندگی افراد خواهد بود. بعضی از مردم گاهی از انتظار برداشت منفی می‌کنند که در این صورت، باید از انتظار مفهومی شفاف و دقیقی داشته باشیم»^۲.

انتظار، فرهنگ است و مفهومی فرهنگی دارد که در ساختار ذهن و اندیشه، روش زندگی کردن و در بینش سیاسی ما نسبت به زمان حال و آینده تأثیرگذار است. انتظار یا آینده‌نگری به حال شخصی و آماده باش می‌گویند که از وضع موجود ناراحت و برای وضع بهتری تلاش می‌کند»^۳.

از مجموع آیات و روایات اسلامی و مفهوم خود کلمه انتظار استفاده می‌شود، که انتظار در تمام ابعاد زندگی فردی و اجتماعی، عامل رشد و اصلاح جامعه و عامل مقاومت و پیشرفت، بیداری و دست‌آورد آخر عامل حرکت، جنبش و قیام است و از عقاید تاریخ ساز و انقلاب آفرین اسلامی نشأت گرفته که بذر اصلی قیام جهانی حضرت مهدی علیه السلام می‌باشد. در نتیجه انتظار درست عامل حرکت و تلاش و کوشش و پویایی جامعه است، و به زمینه سازی ظهور کمک می‌کند. چنین انتظاری

۱. عبدی پور، نقش اجتماعی انتظار، ص ۱۶.

۲. آصفی، انتظارپویا، ص ۲۱.

۳. مکارم شیرازی، ناصر، مهدی انقلاب بزرگ، ص ۱۰۱.

می‌تواند بر کنش‌های اجتماعی که همان رفتارها و برخوردهای اجتماعی جامعه است، مؤثر باشد و به امنیت جامعه کمک کند. در مقابل، انتظار نادرست یا به قول علامه شهید مطهری رحمته‌الله «انتظار ویرانگر» باعث ناامنی اجتماع می‌شود و جامعه را در راه کنش‌های اجتماعی کمک نخواهد کرد. در مورد «امنیت» کتاب و مقاله‌های متعددی نوشته شده و بیش‌تر در مورد امنیت ملی بحث شده است؛ اما در مورد امنیت اجتماعی جز تعدادی اثر ملاحظه نمی‌شود، مانند «مقالات گفتمان مهدویت»، جلد اول، اثر خدیجه هاشمی که در بحث اندیشه مهدویت و فلسفه افلاطون، در مورد انواع امنیت نکاتی آورده است. علی اصغرهمتیان، در کتاب «امنیت اجتماعی آموزه وحیانی» و منیزه نویدنیا در کتاب «شاخص‌های اجتماعی»، فقط به تعارف امنیت اجتماعی پرداخته‌اند؛ اما از نگاه انتظار به امنیت اجتماعی و از دیدگاه کنش‌های اجتماعی، کتاب و مقاله‌ای نوشته نشده است. در این‌جا از این نگاه که انتظار در کنش‌های امنیت اجتماعی جامعه دارای چه نقشی است، نکاتی عنوان شده است. در این تحقیق از روش توصیفی و تحلیلی استفاده شده است.

سؤال اصلی این است که انتظار در تحقق کنش‌های اجتماعی دارای چه نقشی است و تأثیر آن بر امنیت جامعه اسلامی کدام است؟ سؤال فرعی تحقیق آن است که انتظار در کنش‌های امنیت اجتماعی دارای چه نقشی است؟

اول. ضرورت اعتقاد به انتظار

کسی که به امامت که از ارکان و اصول دین است، اعتقاد و نیز به ولایت ائمه معصوم علیهم‌السلام باور دارد؛ باید به «مهدویت» اعتقاد راسخ داشته باشد. در تفکر مکتب تشیع، انتظار حضرت مهدی علیه‌السلام با خصوصیتی که برای آن شمرده شده، به عنوان اصل مسلم اعتقادی مطرح و در بسیاری از روایات بر ضرورت انتظار حضرت مهدی علیه‌السلام تصریح شده است. از قبیل روایات، می‌توان به این روایت اشاره کرد: از ابوبصیر روایت شده است که روزی امام صادق علیه‌السلام به اصحاب خود فرمودند: «آیا شما را خبر ندهم به آن چه خدای عزوجل هیچ عملی را بدون آن عمل، از بندگان نمی‌پذیرد؟ گفتند: بله. حضرت فرمودند: «گواهی دادن به این که هیچ شایسته پرستشی جز خداوند نیست و این که حضرت محمد صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم بنده و فرستاده اوست و اقرار کردن به آن چه خداوند به آن امر فرموده و ولایت ما و بیزاری دشمنانمان و تسلیم نشدن به آنان و پرهیزکاری و اجتهاد و اطمینان و انتظار

قائم علیه السلام». ^۱ براساس این روایت، انتظار از اهمیت بالایی برخوردار است. از فواید ضرورت انتظار این است که افراد در کنش‌های اجتماعی از رفتار برخوردهای اجتماعی مناسبی برخوردار خواهند شد و به نوعی مواظبت اعمال و رفتارهای خود با افراد اجتماع هستند. این رفتار و کردارهای درست برگرفته از اعتقاد راسخی است که به انتظار دارند؛ و این رضایت دیگران برای آنان اهمیت فراوانی دارد؛ چرا که هدف آنان رسیدن به رضایت منتظر است. چنین اعتقادات درست در جامعه نه تنها خود نوعی امنیت اجتماعی را در پی دارد، بلکه به امنیت‌های دیگری اجتماعی کمک فراوانی می‌کند.

دوم. مقاومت اجتماعی در برابر جبهه باطل

از موارد کنش یا همان رفتارهای اجتماعی که می‌تواند به امنیت اجتماعی جامعه کمک کند، مقاومت و استقامت افراد اجتماع در برابر ظلم و ستم است. معتقدان به اصل انتظار در برابر بی‌عدالتی‌ها، ظلم و ستم‌ها و تبعیض‌های اجتماعی ایستادگی می‌کنند و هرگز تسلیم زورگویان و قلدوران مستکبر نمی‌شوند و همواره از طریق بر طرف ساختن نارسایی‌ها، زمینه تشکیل حکومت عدل جهانی را فراهم می‌کنند و در تحقق حاکمیت الهی، حتی اگر در برهه‌ای از زمان به جهت تسلط بیش از حد زورگویان و ستم‌گران دچار شکنجه‌های روحی و یا جسمی شوند؛ نه تنها روحیه خود را نمی‌بازند، بلکه این وعده پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که فرمودند: «اگر از عمر دنیا فقط یک روز باقی باشد، خداوند متعال آن یک روز را به اندازه طولانی خواهد ساخت تا مردی از فرزندان من که نامش، نام من و کنیه‌اش کنیه من است، ظهور کند و زمین را پس از پرشدن از ظلم و ستم با عدل و داد پر سازد».^۲

چنین روحیه ارزشمندی، برگرفته از فرهنگ انتظار است و با الگوگیری از «منتظر» که در برابر هر ناعدالتی و ظلم و ستم در برابر جبهه‌های باطل مقاومت ایستادگی می‌کند؛ بر خود لازم می‌داند که در برابر هر جبهه باطل و ظلمی مقاومت و ایستادگی کند.

در صدر اسلام، استقامت و پایداری در برابر تندبادها و مشکلات، از عوامل مؤثر بر پیروزی و موفقیت در برابر مشکلات جامعه بود. تنها راه پیروزی و برای تحقق امنیت اجتماعی، مقاومت و

۱. نعمانی، الغیبه، ص ۲۰۰.

۲. مجلسی، بحارالانوار، ج ۵۱، ص ۷۴.

استقامت اجتماعی در مقابل جبهه‌های باطل راهکار اساسی است. و از تأکیدات رهبر معظم انقلاب نکته‌ای است که عنوان شد. استقامت و مقاومت در برابر جبهه‌های باطل از ضروریات پیروزی و موفقیت هر جامعه‌ای است.

فاصله بین حق و باطل به اندازه‌ای سخت و مشکل است که در برخی تعابیر، آن را از مو باریک‌تر و از شمشیر برنده‌تر خوانده‌اند. در فرهنگ انتظار برای این که مؤمنان بتوانند همواره در مسیر درست باشند در کنار مواظبت و محاسبه فردی، باید به کمک هم آیند و مواظب هم باشند. در روایت آمده است: «لیس منا من لم یحاسب نفسه کل یوم»^۱.

این شاخص مهم در فرهنگ انتظار که باعث استقامت در برابر جبهه‌های باطل می‌شود؛ کمک کننده مهمی به امنیت اجتماعی و سلامت جامعه است؛ چرا که امنیت پدیده‌ای مردمی است که با همیاری افراد جامعه به وجود می‌آید.

«مشکلات گوناگونی که از جانب مختلف برای انسان پیش می‌آید و فتنه‌ها و مصایب طاقت فرسایی که بر سر راه، باورمندان چشم انتظار وارد می‌آید و نیز احساس تنهایی، آنان را چنان می‌شکند که برای ناامید نشدن، استقامتی کوه سان می‌طلبد»^۲.

«مسلمانان عموماً و شیعه اثناعشری خصوصاً، انتظار ظهور شخصیتی را می‌کشند که انقلاب اسلام را جهانگیر، حق و عدالت را پیروز، بشر را از تضادهای گوناگون، استثمار، استبعاد، استعمار و از وقف و توقف نجات دهد و به سوی جلو پیش براند و اصول توحید، مساوات، آزادی و برادری اسلامی را رایج نماید»^۳.

پس تنها چیزی که باعث می‌شود افراد جامعه را در برابر فرهنگ بیگانگان و دشمنان انحرافات بیدار کرد، انتظار است؛ چرا که فرهنگ انتظار یاد می‌دهد که در مقابل هر جبهه باطلی باید مقاومت کرد. یکی از عوامل انحرافات جامعه در زندگی اجتماعی، بی توجهی به باطل، ظلم، ستم و زورگویی‌هایی است که در جامعه دیده شود. چنین روحیه‌ای باعث سستی اعتقادات و ارزش‌های جامعه خواهد شد، و به ناامنی جامعه کمک خواهد کرد. اما فرهنگ درست انتظار به افراد جامعه یاد

۱. کلینی، کافی، ج ۳، ص ۴۵۳.

۲. عبدی پور، نقش اجتماعی انتظار، ص ۵۵.

۳. صافی گلپایگانی، انتظار عامل مقاومت، ص ۴۸.

می‌دهد که در مقابل جبهه‌های باطل مقاومت و ایستادگی کنند. از راه‌های جلوگیری از فکر، فرهنگ‌های غرب و جبهه‌های باطل در برابر دشمنان همین روحیه مقاومت و استقامتی است که از فرهنگ درست انتظار گرفته شده است.

«یگانه یا مهم‌ترین چیزی که مسلمانان را در برابر این وضع نگاه می‌داشت و آن‌ها را در حال اعتراض به اوضاع و تقاضای اجرای برنامه‌های اسلامی، شجاع دلیر می‌کرد؛ وعده‌های قرآن و پیغمبر ﷺ بود؛ مبنی بر این که این دین از بین نمی‌رود و آینده برای اسلام است. باید در انتظار آینده بود و عقب نشینی نکرد و باید از مرزها و سنگرها حمایت و محافظت کرد تا آن عصر طلایی و دوران حکومت مطلقه حق و عدالت فرارسد»^۱.

برای مقابله و استقامت در برابر جبهه‌های باطل، افراد جامعه باید دارای ویژگی‌هایی باشند تا بتوانند به اهداف خود برسند. در ادامه به این ویژگی‌ها اشاره می‌شود.

سوم. وحدت و همدلی (همبستگی اجتماعی)

انتظار علاوه بر آثار فردی، دارای آثار اجتماعی فراوانی است که از همه مهم‌تر می‌توان به وحدت، انسجام و همدلی بین منتظران ظهور حضرت ﷺ اشاره کرد. این همدلی دارای هدف مشترکی است که در مسئله انتظار به روشنی به چشم می‌خورد. امروزه ثابت شده است که افرادی که در هدف مشترکی قدم بر می‌دارند، از عملکرد مشابه و هم دلی بهره‌مند خواهند بود و «همگرایی» در میان آنان در مقایسه با جوامع دیگر، بیش‌تر به چشم می‌خورد. در مکتب تشیع، «فرهنگ انتظار» باعث شده است که تمام افراد که از منتظران ظهور حضرت مهدی ﷺ هستند، از همدلی و وحدت معتناهی برخوردار گردند. از مواردی که می‌تواند باعث استقامت و مقاومت در اجتماع شود، وحدت و همبستگی اجتماعی است. انسجام و همدلی باعث هدف مشترک و تقویت اجتماع وحدت و همبستگی اجتماعی آنان، باعث اخوت و گرمی، صمیمیت بین آنان می‌شود. این نشانه جامعه آرمانی و امنیت بخش است. افراد در چنین جوامعی در کنار هم زندگی عزت‌مندانه دارند. در شادی‌ها و غم‌ها و مشکلات و گرفتاری‌ها خود را سهیم می‌دانند.

۱. همان، ص ۳۵.

«همبستگی اجتماعی، یعنی این که افراد اجتماع در کارهای اجتماعی شرکت کنند و به همدیگر کمک کنند. و در برابر همدیگر احساس مسئولیت دارند».^۱ چنین اجتماعی که از فرهنگ انتظار درس مقاومت و استقامت در برابر جبهه‌های باطل گرفته، محال است زیر بار ظلم و زورگویی برود و مسئولیت و روحیه مقاومت و استقامتی که افراد چنین جامعه‌ای دارند، خود مبارزه علیه جبهه‌های باطل است.

«از وظایف تک تک افراد قبیله انتظار که بگذریم، جمعیت منتظران نیز باید طرح و برنامه‌ای داشته باشند که در جهت اهداف امام و حجت‌الاهی قرار داشته باشد. به بیان دیگر، اجتماع منتظر، لازم است تلاش و حرکت خود را در مسیر رضایت رهبر موعود قرار دهد. بنابراین، جامعه منتظر بر آن است که عهد و پیمان خود را با امام به انجام رساند، تا زمینه مناسب برای ظهور دولت مهدوی فراهم شود. امام عصر علیه السلام می‌فرمایند: «اگر شیعیان ما- که خداوند آنان را در اطاعتش یاری دهد- در وفای عهد پیمانی که از ایشان گرفته شده، یکدل و مصمم باشند؛ البته نعمت دیدار از آنان به تأخیر نمی‌افتد و سعادت ملاقات ما برای آن‌ها با معرفت کامل و راستین به ما، تعجیل می‌شود».^۲

فرهنگ انتظار باعث همبستگی اجتماعی می‌شود. منتظر با توجه به احساس ضرورت و برای رضایت منتظر و رسیدن به اهدافی که مستلزم انتظار واقعی است، وظایفی برای خود (مبنی بر آیات و روایات) تعیین کرده که باید به آن‌ها عمل کند و از قبیل آن وظائف، تلاش برای همبستگی و وحدت بین افراد اجتماع جامعه است. اگر در جامعه‌ای وحدت و همبستگی نباشد، نمی‌توان جامعه را به سمت سوی زمینه‌سازی ظهور کشاند. پس قبل از هر چیز، منتظر باید وحدت و همبستگی را در اجتماع ایجاد و به کمک افراد جامعه به طرف زمینه‌سازی ظهور حرکت کند. البته باور به فرهنگ انتظار، باعث می‌شود که افراد گامی برای ظهور حضرت بردارند؛ چرا که منتظر وظیفه کمک و یاری به هم‌نوعان و کمک به افراد اجتماع را وظیفه خود می‌داند و باعث تقویت و استقامت و روحیه مبارزه در برابر هر ظلمی می‌شود. یکدلی و با هم بودن باعث از بین بردن خودخواهی‌ها و خودبینی‌ها می‌شود و با اعتقاد صحیح و باورهای درستی که دارند، موجب امنیت اجتماعی جامعه می‌شوند و با

۱. حکیمی، پدیده فقر و توسعه، دفتر تبلیغات اسلامی (شعبه خراسان) با نظارت، ج ۱، ص ۳۵۰.

۲. طبرسی، احتجاج، ص ۶۰۰.

وحدت و همدلی در مقابل هر جبهه باطلی مقابله و در برابر ستم، ظلم زورگویی مقاومت و ایستادگی می‌کنند و در مسائل جامعه همیار و هم‌فکر هستند، و در کنار هم برای ایجاد جامعه‌ای مهدوی به زمینه‌سازی ظهور کمک می‌کنند. فرهنگ انتظار باعث می‌شود افراد جامعه با وحدت و همدلی که بین آنان به وجود آمده است با روحیه‌ای پرنشاط و شاداب دور هم جمع شوند. همین وحدت و همدلی نقشه دشمنان مهدویت و مستکبران و زورگویان را خنثا می‌کند و امنیت اجتماعی را نیز رقم خواهد زد.

چهارم. خود اتکایی و خود باوری

هر جامعه‌ای باید وابستگی و نیازمندی و متکی بودن به غیر خود را قطع کند و با خودباوری و اتکا به نیروهای خدادادی که به او داده شده است، در مسیر زندگی درست حرکت کند. خود اتکایی و خود باوری باید در تمام عرصه‌های اجتماعی حضور داشته باشد، از مسائل اقتصادی گرفته تا مسائل فرهنگی، اجتماعی و اخلاقی. جامعه اگر در راه خود اتکایی، تلاش، کوشش و جدیت باشد، می‌تواند از روحیه مقاومت و استقامت در برابر جبهه‌های باطل بهره‌مند باشد. در این صورت امنیت اجتماعی تضمین می‌گردد و آحاد جامعه عزتمند و در حال پیشرفت و ترقی خواهند بود.

اگر مردم جامعه با فرهنگ درست انتظار آشنا باشند و در عرصه اجتماع به آموزه‌های انتظار عمل شود؛ افراد جامعه به‌خصوص جوانان (که جامعه به دست آن‌ها داده می‌شود) می‌توانند با این نیروی خودباوری و خوداتکایی، دیگر به کسی از جمله دشمنان نیازمند نباشند و می‌توان از این رهگذر فرهنگ دینی، اعتقادات و باورهای خود برای جامعه استفاده و امنیت اجتماعی را برای جامعه تأمین کرد.

انتظار می‌تواند «خودباوری» را در دل افراد جامعه زنده کند و هر جامعه‌ای که از خودباوری و خود اتکایی بهره‌مند باشد، می‌تواند نیازهای خود را بهتر رفع کند و به جوامع دیگر نیاز نخواهد داشت؛ چرا که هر جامعه «خودباور»، با توجه به نیروی خوداتکایی می‌تواند فرهنگ خود را به دیگر جوامع بیاموزد و یا حتی فرهنگ خود را غالب کند و هدایت، مسیر جوامع دیگر را به دست گیرد. اگر افراد جامعه اسلامی خودباوری و خوداتکایی داشته باشند، می‌توانند فرهنگ غنی اسلامی را که همان فرهنگ انتظار است، به دیگر ملت‌ها تزریق و فرهنگ مهدویت را به آنان معرفی کنند. این مسیر

تنها از مسیر انتظار مسیری است که غنی‌ترین مؤلفه‌های فرهنگی را داراست و می‌تواند جامعه را از مریضی‌های روحی، افسردگی و خودباختگی نجات دهد.

پس، از طریق انتظار می‌توان فرهنگ دینی، باورها و اعتقادات دینی را نه تنها به جامعه، بلکه به ملت‌های دیگر که از این فرهنگ ناب محروم هستند، تزریق کرد. با فرهنگ انتظار می‌توان به این باور رسید و با خوداتکایی می‌توان ظلم و زورگویی را زدود. اگر امروزه می‌بینیم که ابرقدرت‌ها قلدری، ظلم و ستم می‌کنند و از پیشرفت کشوری خشمگین می‌شوند، بدان دلیل است که ملت‌ها به خصوص ملت‌های اسلامی به آنان متکی باشند و هر آنچه آن‌ها می‌خواهند، صورت بگیرد و ملت‌های دیگر را با فرهنگ فکر ایده‌های شومغلط خودشان پرورش دهند.

اما انتظاری مطلوب است که با تزریق خودباوری و خود اتکایی به جامعه، باعث عزت نفس، شخصیت، قوت و استقامت، شهامت، شجاعت و امنیت آن جامعه می‌شود تا جامعه زیر بار ظلم، ستم فرهنگ بیگانگان نرود و به جای بردگی دیگران، بندگی خدا را پیشه کند.

خود باوری در مسائل اقتصادی جامعه دارای نقشی است؛ به طوری که جامعه خودباور به بیگانگان نیاز ندارد و به تولیدات خود بسنده می‌کند. خودباوری عزت نفس اجتماع خود را حفظ کرده و جامعه از سلامت خاصی بهره می‌برد»^۱.

امیرالمؤمنین، علی علیه السلام می‌فرمایند: «من عزّ النفس لزوم القناعة؛ فرد و جامعه‌ای که عزت نفس دارد، از خود اتکایی فاصله نمی‌گیرد»^۲.

یکی از کارهای بسیار مهم و حساس دشمنان جوامع اسلامی، از بین بردن خودباوری و اتکای زدودن افراد جامعه به توانایی‌های خودشان است. یکی از راه‌های ضربه زدن به هر ملت و به هر جامعه و یا کشوری از بین بردن خودباوری آنان است.

وقتی کسی خود را باور نداشته باشد، به دیگران متکی می‌شود و مثل برده مطیع و گوش به فرمان اربابان ظلم ستیز می‌گردد و دشمنان، با این ترفند نقشه‌های خود را اجرا می‌کنند و هر طور که بخواهند آن جامعه را با فرهنگ و ایده، فکر خودشان تغییر می‌دهند و به مرور زمان آن جامعه را به

۱. حکیمی، پدیده فقر و توسعه، ج ۱.

۲. محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۸، ص ۲۸۰.

خودشان وابسته و نیازمند می‌سازند که بدیهی است با این روش، روحیه‌ای مقاومت و استقامت را از آنان گرفته و لذا آن جوامع دیگر نمی‌توانند در مقابل جبهه‌های باطل بایستند و از این رهگذر اراده و خودباوری را از آنان گرفته و باعث نا امنی‌های اجتماعی خواهند شد. اگر انتظار در جامعه پر رنگ باشد، تنها از فرهنگ‌های غلط بیگانگان جلوگیری شود، بلکه باعث ترویج فرهنگ مهدوی شده و جامعه با انتظار واقعی مانوس می‌شود و این کار باعث امنیت اجتماعی و پیشرفت ترقی جامعه خواهد شد و دست بیگانگان را از جامعه قطع می‌کند.

انتظار و پیامد آن، یعنی خودباوری و اتکا به خود، باعث می‌شود منتظر که آرمان‌های او مهدوی است، برای زمینه‌سازی حکومت عدل مهدوی جوانان خودباوری را تربیت کند که بتوانند از فرهنگ انتظار و از نام مهدوی دفاع و در مقابل دشمنان و مهدی ستیزان مقاومت و پایداری کنند و در ترویج فرهنگ انتظار به تمام نقاط عالم کوشا باشند و ملت‌ها را با مقوله مهدویت آشنا کنند و باعث امنیت اجتماعی خود و ملت‌های دیگری شوند که از انتظار محروم هستند و آنان را هم از این سرچشمه زلال سیراب کنند.

پس، انتظار، روحیه خودباوری و اتکا به خود را در افراد جامعه تقویت می‌کند و به جای دست دراز کردن پیش دیگران و چشم به دنبال آنان بودن، در تمام مسائل جامعه و امنیت اجتماعی به تلاش و کوشش می‌پردازند تا بتواند جامعه را به سوی زمینه‌سازی ظهور سوق دهد. این در صورتی تحقق می‌یابد که افراد جامعه خودباور، به خود متکی باشند. آری، فرهنگ انتظار شعار «من می‌توانم» را به جامعه می‌آموزد.

پنجم. تحقق تکافل و تعاون اجتماعی

تعاون و همکاری در مسائل اجتماعی و جامعه اسلامی از عوامل ایجاد امنیت اجتماعی و باعث پیشرفت ترقی و آرامش اجتماع محسوب می‌گردد. اگر این انسجام و پیوند دارای پیوستگی بیش‌تری باشد، جامعه آرامش نشاط و امنیت و عزت بیش‌تری خواهد داشت.

انسان به دلیل این‌که به تنهایی توان رفع نیازهای خود را ندارد؛ به برقراری ارتباط با دیگران نیاز دارد؛ چون انسان ذاتاً اجتماعی است و به تعامل با افراد اجتماع نیاز دارد و برای رفع نیازهای خود باید با افراد جامعه ارتباط داشته باشد و آحاد جامعه باید برای برآورده کردن نیازهای خود با هم تعاون

و تکافل داشته باشند و این، از ضروریات جامعه‌ای با نشاط و فعال است و امنیت اجتماعی چنین رویکردی می‌طلبد. مهربان بودن (خوشرفتاری)، همبستگی در مسائل اجتماع، اجرای امر به معروف و نهی از منکر، ایثار، عدالت، داشتن الگوی مصرف، برچیدن فقر (تنگ دستی) و مشورت در امور مختلف؛ از جمله مسائلی است که به تعاون اجتماع کمک می‌کند.

در طول تاریخ نیز هر برهه‌ای که این قاعده و رویکرد به‌کارگیری شده، آن جامعه شاهد پیشرفت‌های چشمگیری بوده است به طور کلی جامعه‌ای که مردمان آن در کارهای اجتماعی همکاری بیش‌تری داشته‌اند و هر فرد، خویش را در برابر اجتماعی که در آن زندگی می‌کند و با دیگران برخورد دارد، مسئول می‌داند و نوعی پیوند برادری بین آنان وجود دارد؛ آن جامعه در زمینه‌های مختلف پیشرفت داشته است و زودتر به مدارج عالی رسیده است.

یکی از راه‌های تعاون اجتماعی که باید افراد نسبت به هم داشته باشند و انتظار می‌تواند مسیر آن را نشان دهد، این است که در کارهای نیک و تقوا همدیگر را یاری کنند.

از دیگر اصولی که در جامعه اسلامی، در تنظیم نظم اجتماعی نقش مهمی دارد. اصل «تعاون» است. البته زمینه روانی این تعاون و همکاری را همان محبت و اخوت ایمانی و مودت و همبستگی میان اعضای جامعه بر محور خداخواهی، به وجود می‌آورد و اخلاق حسنه آن را تقویت می‌کند. در مورد اصل ارتباط همیاری و عمل گروهی آیات روایات بسیاری وجود دارد.^۱

خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: ﴿تعاونوا علی البر و التقوی﴾؛^۲ در نیکی و تقوا یکدیگر را یاری کنید».

یکی از راه‌هایی که می‌توان باعث تعاون و تکافل اجتماعی شد، یاری کردن همدیگر در امور نیک است. اگر افراد اجتماع در اجرای کارهای نیک و در تقوا یاری رسان هم باشند، می‌توانند مشکلات جامعه را به کمک همدیگر حل و امنیت اجتماعی جامعه خود را تضمین کنند. در این جا عامل انتظار می‌تواند میان جامعه تعاون و تکافل ایجاد کند. اگر افراد در جامعه از فرهنگ انتظار برخوردار باشند، می‌توانند به امنیت اجتماعی هم کمک کنند. منتظری که با امام خود پیمان بسته

۱. فاضلی، طریق خودسازی، ص ۱۳۵.

۲. مائده: ۲.

که در جهت اهداف حجت الاهی گام بردارد و با تلاش مستمر خود در مسیر انتظار حرکت کند و هر آنچه حجت الاهی را خشنود می‌کند به آن عمل کند؛ بی تردید چنین فردی به امنیت اجتماعی کمک می‌کند و از این رهگذر همکار و همیار افراد جامعه است و اگر در جامعه تکافل و تعاون اجتماعی حکمفرما باشد، دیگر تبعیض و نارضایتی و مشکلات به وجود نمی‌آید و اجتماع سالم و امن خواهد بود. جامعه منتظر که شاکله آن تعاون و همکاری است، در پی رفع نیاز فقرا و مستضعفان و نیازمندان است. منتظر با چنین روحیه‌ای و در چنین اجتماعی می‌تواند با کمک و همکاری دیگر افراد جامعه به امنیت اجتماعی جامعه کمک کند. بر این اساس، یکی از راه‌های مهم و تأثیر گذار بر امنیت جامعه، تعاون و تکافل افراد اجتماع است که فرهنگ انتظار بر آن تأثیر گذار است.

الف. انتظار، فرهنگ مصرف و دوری از اسراف

چگونگی «مصرف» از نگاه اقتصادی، دارای اهمیت بسزایی است تا جایی که اقتصاد دانان، ابراز داشته‌اند مصرف، در عین این که هدف نهایی تولید و توزیع است، از عوامل مؤثر بر فرهنگ نیز می‌باشد. کم و کیف مصرف و مسائل جانبی آن، با فرهنگ، آداب و رسوم باورهای آحاد جامعه پیوند وثیقی دارد و به طور کلی نمی‌توان از تأثیر فراوان این امر بر نیک بختی و یا شور بختی افراد جامعه چشم پوشید. به دلیل اهمیت فراوان آن، پیشوایان دین، در تدبیر درست مصرف کردن تأکید فراوانی دارند.

شیخ طوسی از شخصی به نام حسین چنین نقل می‌کند: «سمعت رجلا یقول لابی عبدالله علیه السلام بلغنی ان الاقتصاد و التدبیر فی المعیشته نصف الکسب، فقال ابو عبدالله علیه السلام لا بل هو الکسب کُلُّه و من الدین التدبیر فی المعیشته؛ شنیدم شخصی به امام صادق علیه السلام عرض می‌کرد: به ما گفته‌اند که اقتصاد و تدبیر در معیشت، نیمی از کسب است. امام صادق علیه السلام فرمودند: نه، بلکه این کار، همه کسب است و از جمله دین تدبیر در معیشت است.»

از این روایت دانسته می‌شود که یکی از راه‌های تدبیر در معیشت درست و به وقت مصرف کردن است. فرهنگ درست مصرف کردن، ابزاری خوبی است برای کنترل کردن روحيات و خلیقات، و

۱. حرّ عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۷، ص ۶۵.

این، به رفتارهای اعتدال آنان کمک می‌کند. مثلاً اعتدال در مصرف کردن لوازم زندگی و دوری کردن از اسراف، بزرگ‌ترین خدمتی است که در عرصه اقتصاد می‌توان به جامعه کرد. انتظار فرهنگ درست مصرف کردن را به افراد جامعه یاد دهد.

یکی از برنامه‌ها و بایسته‌های انتظار برای این که جامعه‌ای امن و سالم آرامش داشته باشد، درست مصرف کردن است که باعث حفظ منابع جامعه می‌شود و از اسراف ریخت پاش جلوگیری می‌کند؛ زیرا اسراف و عدم مصرف درست، از ضررهای مهم اجتماعی حتی ضربه به امنیت اجتماعی است. از راه‌هایی که به امنیت اجتماعی کمک می‌کند، درست مصرف کردن است؛ چراکه اگر افراد اجتماع راه روش درست مصرف کردن را بدانند از بیش‌تر معضلات و آفت‌های اجتماعی در امان خواهند بود. درست مصرف کردن، نوعی مقابله عملی است با هر آنچه ضررهای مالی و جانی را در پی دارد و این خود بهترین کمک برای تأمین امنیت اجتماعی است.

متأسفانه از آثار فرهنگ غلط بیگانگان که به زندگی خانواده‌ها و اجتماع وارد شده است، تجمل‌گرایی و ریخت پاش‌هایی است که باعث اسراف می‌شود و زیان، ضررهای آن را در جامعه ملاحظه می‌کنیم و شاهد ناامنی‌های اجتماعی هستیم. در جامعه افرادی دیده می‌شوند که تجمل‌گرایی آن را نوعی فرهنگ بهنجار می‌دانند؛ چرا که فرهنگ درست مصرف کردن به جامعه معرفی نشده است. اگر بتوانیم فرهنگ درست و ناب مصرف را به افراد جامعه معرفی کنیم، به وسیله همان فرهنگ ناب و درست روش درست مصرف کردن به جامعه آموخته می‌شود. تنها فرهنگی که باعث درست مصرف کردن در جامعه می‌شود و افراد جامعه باید از آن فرهنگ استقبال کنند تا جایگزین فرهنگ‌های غلط بیگانگان و غرب شود، «فرهنگ انتظار» درست است. فرهنگ انتظار راه درست مصرف کردن و اسراف نکردن و اشرافی‌گری و اشرافی زندگی نکردن را به افراد جامعه یاد می‌دهد. از درس‌هایی که فرهنگ انتظار یاد می‌دهد، «قناعت» است. در این تحقیق، به طور اختصار توضیحی در مورد قناعت ملاحظه کنید:

از صفات پسندیده منتظر (در حال انتظار) قناعت و اجتناب از حرص و طمع است. قناعت یعنی میانه روی و رضایت به آنچه خداوند متعال به شخص عطا کرده است. قناعت، بسنده کردن به داشته‌هاست. این روحیه و چنین صفتی اگر در فردی از افراد جامعه باشد، باعث آرامشی درونی او شده و نوعی امنیت برای وی درست می‌کند. بیش‌تر مشکلات اقتصادی که به گرفتاری‌های روحی

و روانی تبدیل شده و امنیت فرد را به خطر انداخته و حتی او را به بی راهه کشانده است، نبود قناعت است. رهبران و حجت‌های الهی در صفت قناعت زبان زد، خاص عام بوده و عزّت نفس خود را که از بزرگ‌ترین سرمایه‌ها هر فردی است با قناعت حفظ می‌کرده‌اند. در ادامه به چند روایت در مورد ارزش و دستاوردهای قناعت و آثار آن ذکر می‌شود.

پیامبر اکرم می‌فرماید: «القناعة ملك لا يزول؛^۱ قناعت توانگری و داشتنی است که بی پایان است».

امیرالمؤمنین علی علیه السلام می‌فرماید: «القناعة مال لا ينفد؛^۲ قناعت ثروتی است که تمام نمی‌شود». خداوند متعال به حضرت داوود علیه السلام فرمودند: «من توانگری را در قناعت نهاده‌ام؛ اما مردم آن را در زیادی مال می‌جویند از این روست که آن را نمی‌یابند».^۳

مرحوم ملا احمد نراقی در خصوص قناعت می‌گوید: «این، حالتی است برای نفس تا باعث شود به نیازهای خود اکتفا کند و زحمت نکشیدن در به‌دست آوردن زیادیهای مالی است».^۴ مرحوم فیض کاشانی نیز در این زمینه می‌گوید: «کسی که می‌خواهد قناعت برای او ملکه شود، سزاوار است تا می‌تواند راه خرج را بر خود مسدود و بستده کند بر آنچه برای او قابل دسترس است و کسی که اهل خرج کردن زیادی باشد، قناعت کردن برای او ممکن نیست».^۵

پس «قناعت» راه حل درست برای رعایت کردن و اعتدال در هزینه‌هاست. انتظار در جامعه موجب می‌شود افراد بتوانند در زندگی خود قناعت داشته باشند. منتظر وظایفی دارد و برای رضایت و هم رنگ شدن با منتظر، باید نوعی از زندگی را که مطلوب منتظر است، بسازد و هر چه منتظر می‌خواهد، منتظر با رضایت و طیب نفس انجام دهد. از صفات منتظر، قناعت ایشان است و درواقع ایشان عزّت خود را با قناعت کردن حفظ می‌کنند. پس از وظایف و صفات منتظر هم قناعت کردن و دوری از اسراف است. جامعه منتظر که به دنبال زمینه‌سازی ظهور است، برای رسیدن به آرمان‌های انتظار باید به قناعت عامل باشند؛ چرا که از این رهگذر عزت آن جامعه حفظ خواهد شد.

۱. مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۲۰.

۲. رضی، نهج البلاغه، حکمت ۳۶۳.

۳. مجلسی، بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۴۵۳.

۴. نراقی، عوائد الایام، ص ۳۰۲.

۵. فیض کاشانی، المحجّة البيضاء فی تهذیب الاحیاء، ج ۳، ص ۹.

یکی دیگر از مواردی که باعث از بین رفتن تکافل و تعاون اجتماعی می‌شود «اسراف» است. اسراف به معنای خارج شدن از حد و حدود اعتدال است و چیزی را ظاهراً ضایع کرده باشد؛ مثل این است که ما پیراهنی گران قیمت را بپوشیم که بهایش چند برابر پیراهن مورد نیاز است و یا غذای خود را با قیمت بالا تهیه کنیم، در حالی که با آن قیمت می‌شود چند نفر را تغذیه و غذا داد. از آیات قرآن کریم و روایات استفاده می‌شود، اسراف هم در مالکیت و هم مصرف کردن مورد نظر است و اسراف هم در کیفیت و هم در کمیت مورد توجه قرار گرفته است. پس اسراف فقط در این نیست که باقی مانده غذا و یا میوه نصف شده و یا در مصرف آب زیاده روی شود، بلکه از نظر قرآن کریم اسراف هم در کیفیت ممکن است و هم در کمیت.^۱

در این جا به چند آیه و روایت در مورد اسراف اشاره می‌کنیم:

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: ﴿فَمَا مِنْ لَمُوسَىٰ إِلَّا ذَرِيَّةٌ...﴾^۲.

به موسی، جز کسانی از قوم او به او ایمان نیاوردند؛ زیرا ترس فرعون همه‌جا حاکم بود. و آن هم با حال ترس و تقیه مبادا فرعون بفهمد و فرعون در آن سرزمین برتری جویی (سرکشی) داشت و او از اسراف کاران بود.

اسراف فرعون در چند زمینه مورد توجه بود است:

در ملکیت و دارایی و زمین و خانه برای او حد حدودی نبود؛ حقوق مردم را به‌جا نمی‌آورد؛ با این مال ثروت، ظلم می‌کرد و مردم را زیر دست خود قرار می‌داد؛

به خداوند متعال شرک می‌ورزید و تملک خود را نشانه برتری و توانایی خود می‌دانست.

قرآن در آیه‌ای دیگر می‌فرماید: ﴿وَكُلُوا وَشَرِبُوا وَلَا تَاسِفُوا...﴾^۳؛ بخورید و بیاشامید و اسراف نکنید!

به‌درستی که خداوند اسراف کننده را دوست ندارد.^۴

در آیه دیگر زیاده روی (اسراف) و حد اعتدال را بیان می‌کند و اسراف را مذموم می‌شمارد: ﴿و

۱. خامنه‌ای، اسراف منکر بزرگ اجتماعی و تهدید آینده کشور.

۲. ﴿فَمَا آمَنَ لِمُوسَىٰ إِلَّا ذَرِيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَىٰ خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَنْتَقِمُوا مِنْهُمْ وَإِنْ فَيرَعُونَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ﴾ (یونس: ۸۳).

۳. اعراف، آیه ۳۱ «وکلوا وشربوا ولا تأسفوا انه لا یحب المسرفین».

۴. اعراف: ۳۱.

الذین اذا انفقوا لم یسرفوا...؛^۱ آنان که وقتی انفاق می کنند، زیاده روی نمی کنند و بخل نمی ورزند و میان این دو را میانه می گیرند.

این آیه بر رعایت اعتدال در میزان کمیت انفاق تأکید و از افراط و تفریط، حتی در انفاق نهی می کند و درواقع، حتی در انفاق کردن که مورد رضایت خداوند متعال است باید مراعات و مواظب باشد که کار خوب به اسراف تبدیل نشود.

این روایات و آیات، گویای این است که بندگان باید در برابر مسائل اقتصاد و هزینه های خود، حتی در انفاق اسراف نکنند و از این طریق فرهنگ درست مصرف کردن را در جامعه تحقق بخشیم که در این صورت،

تکافل و تعاون اجتماعی رعایت می شود و آن گاه اجتماعی موفق خواهیم داشت. دور از دخالت بیگانگان که در صورت تحقق این مهم، باعث عزت خود و جامعه اسلام خواهیم شد.

برخی از موارد اسراف:

انتظار می تواند در جامعه باعث تکافل و تعاون بین افراد شود و به آنان درس قناعت، یاد می دهد و

موجب رضایت امام زمان خود می‌شود. انتظار مهدوی با این پتانسیل و توان باعث تکافل و تعاون در جامعه می‌شود و جامعه را به سمت سوی فرهنگ درست مصرف کردن می‌کشاند. اگر فرهنگ انتظار بین افراد جامعه پر رنگ باشد، باعث تکافل و تعاون بین افراد می‌شود و چنین روحیه‌ای موجب امنیت اجتماعی خواهد شد

ب. انتظار، امر به معروف و نهی از منکر

یکی از مهم‌ترین اهداف اجتماع برای تکالف و تعاون با همدیگر، مقوله امر به معروف و نهی از منکر است و باید فضا جامعه را با امر به معروف و نهی از منکر معطر کرد تا جامعه امن، آرام و متحد گردد.

به وسیله امر به معروف و نهی از منکر کسانی که واجبات و کارهای پسندیده را ترک کرده‌اند، آن‌ها را به جا می‌آورند، و نهی از منکر در برابر کسانی که اهل گناه بودند، باعث می‌شود آنان گناه را ترک کنند و بعد از مدتی از خطای خود پشیمان شوند و آن را کنار بگذارند.

در ادامه به فواید امر به معروف و نهی از منکر در اجتماع می‌پردازیم:

الف) یکی از تکالیف عمده دینی، امر به معروف و نهی از منکر است. این دو عمل است که باعث احیا و برقراری، پر رنگ شدن فرایض دینی می‌شود و اجتماع اسلامی را از انحراف، فساد دور می‌کند. و در نهایت باعث رضایت امام عصر علیه السلام می‌شود. یکی از برنامه‌های حکومت حضرت اخیای امر به معروف و نهی از منکر است و یکی از ثمرات امر به معروف و نهی از منکر در اجتماع که باعث همبستگی و تعاون در اجتماع می‌شود؛ سالم سازی چهره اجتماع است. وقتی چهره محیط اجتماعی سالم باشد، زمینه گناه و ارتکاب گناه از بین خواهد رفت و علت و جوب امر به معروف و نهی از منکر، آن است که گناه و فساد در جامعه علنی نشود و چهره جامعه ناهنجار و نا امن نگردد.

بزرگترین امر کننده به معروف و نهی کننده از منکر در روزگار ظهور، خود حضرت مهدی علیه السلام است. پس چگونه ممکن است که جامعه منتظر، خشنودی حضرت مهدی علیه السلام را نخواهد. در این بُعد به حضرت اقتدا نکند و به آن تشبیه نجوید؟ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «خوشا به حال کسانی که در غیاب مهدی علیه السلام نیز به او اقتدا کنند: طوبی لمن ادرک قائم اهل بیتی، وهو مقتدبه، قیل قیامه». شاخص

مهم این اقتدا، امر به معروف کردن و نهی از منکر است.^۱

بازار و خیابان و کوچه و مجالس، همه باید رنگ و بوی حقیقت و پاکی بدهد، از پوشش گرفته تا رفتار و برخورد افراد جامعه با همدیگر، پر از معروف و صداقت و درستی باشد تا اجتماعی سالم و دور از هر پلیدی داشته باشیم و فقط در این صورت می‌توان تعاون و همدلی را در جامعه تحقق بخشید و در این صورت می‌توان افراد جامعه را نسبت به هم دارای احساس مسئولیت کرد و حس همدلی و اشتراک در سرنوشت اجتماعی را به آنان آموخت.

امر به معروف و نهی از منکر دارای دو مرحله است:

الف) این مرحله که جنبه‌ای عمومی دارد، دارای شعاعی مشخص و محدود است و گستره آن، تذکر و نصیحت و اعتراض و انتقاد است، نه بیش از این. در عرصه اجتماعی زنده و با نشاط و مهربان، باید تمام افراد اجتماع در برابر فساد و منکر مسئولیت پذیر باشند تا جامعه‌ای پاک سالم نمود پیدا کند.

ب) مرحله دوم، بر خلاف مورد بالا که به اجتماع معینی متخص است گستره بیش‌تری دارد و حکومت اسلامی با قدرت و سعی که دارد، اگر جایی به شدت عمل و اجرای حدود و قصاص نیاز

۱. حکیمی، خورشید مغرب، ص ۲۷۲.

دارد، حاکم شرع و متصدیان باید وظایف خود را انجام دهند و این، باعث جلوگیری از هرج و مرج می‌شود. امر به معروف و نهی از منکر موجب سلب آزادی نمی‌شود.

زندگی دسته جمعی برای بشر فواید و برکات و خاصیت‌های فراوانی دارد و همین عوامل باعث شده انسان را به زندگی اجتماعی وادارد و محدودیت‌هایی را نیز در بر دارد؛ ولی به خاطر فواید و برکات زیادی که زندگی دسته جمعی و همدلی و همیاری در بر دارد، این مقدار محدودیت‌ها را باید ناچیز و زود گذر دانست.

لذا بشر از همان خلقت تن به زندگی اجتماعی داد و محدودیت‌های را که دارد با دل جان پذیرفته است. در زندگی اجتماعی سرنوشت اشخاص به هم مربوط می‌شود. افراد اجتماع نسبت به هم مسئول هستند، و بر سرنوشت همدیگر اثر دارند. و دارای حق نظارت بر اعمال و رفتار یکدیگر می‌باشند و این حق طبیعی و خاصیت باهم بودن است. بر این اساس، این فریضه بزرگ الهی که برای سلامت جامعه موثر است، نه تنها مخالف آزادی فردی نیست، بلکه به همکاری و همیاری یکدیگر تشویق و دعوت کرده است. حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام در مورد اهمیت این فریضه می‌فرمایند: «و ما اعمال البرّ و الجهاد فی سبیل الله عند الامر بالمعروف و النهی عن المنکر الا کنضتة فی...؛ تمام کارهای نیک و حتی جهاد در راه خدا در برابر امر به معروف و نهی از منکر، چون آب دهان است در برابر دریای پنهاور»^۱.

این همه تأکید و اهمیت بر امر به معروف و نهی از منکر، برای اجرای هرچه بهتر بقیه وظایف فردی و اجتماعی است که افراد جامعه نسبت به هم دیگر دارند. تعطیل کردن این دو فریضه بزرگ الهی، جز خسران و نابودی اجتماع پیامد دیگری ندارد.

در ادامه به طور مختصر در مورد منکرات جامعه که به بحث تکافل و تعاون ما مربوط می‌شود، بحث می‌کنیم. «معروف»، باعث تعاون و تکافل و آزادی اجتماع می‌شود، «منکر» بر عکس معروف عمل می‌کند. منکر باعث لطمه و ضرر زدن به سلامت و امنیت جامعه می‌شود و این نکته را هر عقل سلیمی قبول می‌کند و تشخیص می‌دهد که ظلم و زیان و اذیت آزار دیگران امر ناپسندی

۱. «و ما اعمال البرّ و الجهاد فی سبیل الله عند الامر بالمعروف و النهی عن المنکر الا کنضتة فی بحریحی» رضی، نهج البلاغه، کلمات

قصار، ش ۳۷۳.

است. حتی از لحاظ زیست‌شناسی و پزشکی ثابت شده است که پیامد عیاشی، بی‌بندباری و فسادی که بعضی افراد مرتکب می‌شوند، بیماری‌های روانی و جسمی است؛ زیرا عیاشی، شرابخوری، فحشا و بی‌بندباری و شهوترانی با اضطراب‌های روحی و تشویش خاطر همراه است و به دنبال آن فشارهای روحی و روانی بر فرد وارد می‌شود.

فردی که دنبال شهوترانی و عیاشی و کارهای فاسد باشد، روح آرامی نخواهد داشت و این فشارهای روحی باعث ضرر زدن به جسم او هم می‌شود. از نظر پزشکی دسته‌ای از بیماران هستند که به آنان «پسیکوسوماتیک» می‌نامند. علت این نوع بیماری، روانی است. به عنوان مثال، بعضی از بیماران از قبیل زخم معده، زخم روده، ورم معده، و نارسایی‌های تنفسی، فشار قلب، ریشه‌ای روانی دارند و حتی به هم خوردن نظم و ترتیب قاعدگی زنان، می‌تواند علت روانی داشته باشد.^۱

کسی که هر روز به دنبال مُد، تیپ و خودنمایی می‌گردد، روانی مضطرب و هیجانی دارد؛ زیرا هر روز باید به دنبال مُد جدیدتر و رنگی متنوع‌تر بگردد و غالباً موفق نمی‌شوند و طبعاً زندگی برای آنان آرام بخش نیست و خود این حالت‌ها و رویکردها باعث اضطراب و به هم خوردن روح و روان آنان می‌شود؛ درحالی که مؤمنان راستین که به دنبال این شیوه‌ها نیستند، فاقد اضطراب و دل‌نگرانی هستند.

قرآن کریم می‌فرماید: ﴿إِلَّا أَنْ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ...﴾^۲ آگاه باشید که دوستان خدا هرگز هیچ ترس و اندوهی در دل آن‌ها نیست». پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
در آیه دیگر، در مورد امنیت و آرامش روحی می‌فرماید: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يَلْبِسُوا...﴾^۳ آنان که به خدا ایمان آوردند و ایمان خود را به ظلم و ستم نیالودند؛ امنیت و آرامش برای آن‌هاست و آن‌ها به حقیقت هدایت یافته‌اند.

براساس از این آیات شریف، تأثیر این دو فریضه بر تک‌تک افراد خواهد بود و به اجتماع تعاون، همدلی و آرامش می‌دهد و باعث سلامت افراد و اجتماع می‌شود. منتظر که از فرهنگ انتظار درس

۱. تدوین دادسرای مبارزه با مواد مخدر و منکرات، امر به معروف نهی از منکر، چاپ نشر سازمان تبلیغات اسلامی.

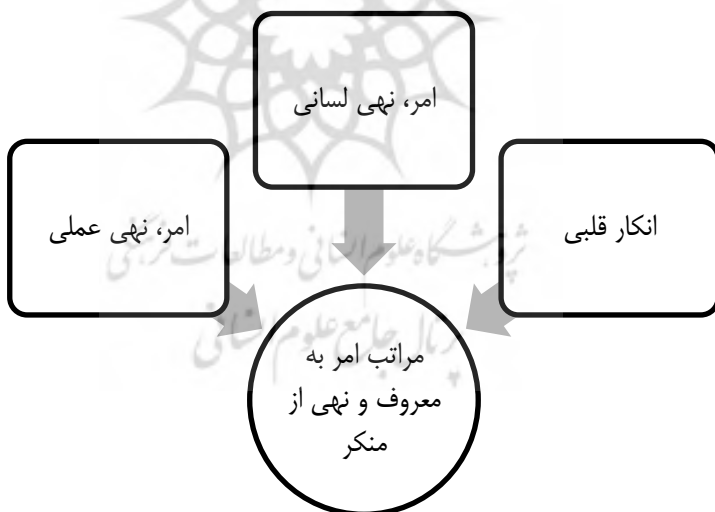
۲. ﴿إِلَّا أَنْ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ یونس: ۶۲.

۳. ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ هُمُ الْآمِنُونَ هُم مَهْتَدُونَ﴾ انعام: ۸۲.

گرفته و به دنبال اطاعت از حجت الاهی و جلب رضایت ایشان است، برای زمینه‌سازی ظهور در حال تلاش و کوشش است و از فرایض چشم پوشی ندارند، به‌خصوص مهم‌ترین فریضه که امر به معروف و نهی از منکر است که هم به امنیت اجتماعی جامعه مربوط است و هم باعث اصلاح اجتماع می‌گردد و هم بر زمینه‌سازی ظهور مؤثر است. از روش‌های حجت الاهی امر به معروف و نهی از منکر است. پس منتظر با پیروی از حجت الاهی از این امر مهم و جامعه ساز در راه زمینه سازی ظهور و امنیت اجتماعی جامعه کوتاهی نخواهد کرد.

ج. انتظار و راه روش امر به معروف و نهی از منکر

علمای اخلاق معتقدند سبب کوتاهی در امر به معروف و نهی از منکر یا ضعف نفس است، و یا طمع مالی. پس لازمه این که این فریضه الاهی ادا شود، باید این دو ضعف از انسان دور شوند. علمای اسلامی با استناد به روایات معصومان علیهم‌السلام برای امر به معروف و نهی از منکر مراتبی ذکر کرده‌اند:

۱. **انکار قلبی:** بدان معناست که فرد، کاری کند که انزجار قلبی خود را از او عمل بد (به عنوان معترض) نشان دهد.

مثلا اگر صحنه‌ای زشتی دید، چشم خود را ببندد، و یا اخم کند.

۲. **امر ونهی لسانی:** وقتی امر نهی پیشین مؤثر نبود، با زبان نرم و زبان شیرین متخلف را از عمل زشت نهی و به کار نیک امر کند (این نیز مراحلی دارد که در صورت عدم تأثیر و لجاجت با زبان تند و خشن، او را از کار نهی کند).

۳. **امر ونهی عملی:** با اعمال قدرت او از کار ناپسند نهی و از کار زشت جلو گیری کند.^۱
انتظار نقش بسیار مهمی در اجرای این دو فریضه الهی دارد و در انتظار عجین شده است. یکی از برنامه‌های انتظار امر به معروف و نهی از منکر است. منتظری که این دو فریضه را در تعاملات فردی و اجتماعی اجرا نکند، منتظر واقعی نیست و انتظار او انتظاری نادرست است، که او را به پرتگاه می‌کشانند. پس انتظار مطلوب در جامعه باعث احیای امر به معروف و نهی از منکر می‌شود و اجرای این دو فریضه برای منتظر ضروری است. با توجه به وظایف منتظر، مبنی بر اصلاح جامعه و سوق دادن افراد به سمت سوی مهدوی، اجرای اعمال صالح ضروری است و برای این مهم، ابتدا باید خودش دارای عملی درست و رفتار برخوردی شایسته باشد تا دیگران او را به عنوان الگو قرار بدهند. یکی از برنامه‌های او در اجتماع برای زمینه‌سازی ظهور، احیای این دو فریضه الهی است، تا با کمک افراد جامعه بتواند در این مسیر مهدوی در جامعه حرکتی پیروزمندانه داشته باشد و تنها با فرهنگ انتظار می‌تواند دو فرضیه الهی را به خوبی تحقق بخشد. چنین اموری در امنیت اجتماعی جامعه کمک فراوانی خواهد داشت.

نتیجه

انتظار باعث «فرهنگ سازی» در جامعه می‌شود. اگر جامعه از فرهنگ درست برخوردار باشد، بیش‌تر مشکلات خود را از بین می‌برد؛ چرا که افراد هر جامعه زندگی خود را با آن فرهنگ هماهنگ می‌سازند. فرهنگ انتظار می‌تواند برای جامعه بهترین فرهنگ باشد. منتظران که با فرهنگ انتظار رشد کرده‌اند، با اعمال و رفتارهایی که دارند، به فکر ساختن جامعه‌ای مطلوب برای زمینه سازی ظهور هستند و چنین بینشی، باعث کنش‌های اجتماعی خواهد شد و همین‌ها امنیت اجتماعی جامعه را خواهد ساخت. انتظار باعث وحدت و همدلی بین افراد جامعه و باعث ترویج فرضیه امر به

۱. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۳، ص ۱۹۴۴.

معروف و نهی از منکر می‌شود که این یکی از مهم‌ترین عوامل است که می‌تواند به نشاط روحی و جسمی جامعه کمک کند. اگر افراد جامعه از روحیه امر به معروف و نهی از منکر برخوردار باشند، مشکلات اجتماعی آنان راحت‌تر قابل حل خواهد بود. بیش‌تر مشکلات اجتماعی و ناامنی جامعه از کم‌رنگ بودن امر به معروف و نه از منکر است که یا روش درست آن را نمی‌دانند. در این تحقق، به تأثیر انتظار بر درست مصرف کردن و دوری از اسراف پرداخته شد و نیز عنوان گردید که دین‌داری و خود اتکایی و خود باوری که برای امنیت اجتماعی جامعه و زندگی‌های مطلوب اثرگذار و مفید هستند. فرهنگ انتظار می‌تواند با سوق دادن افراد جامعه به خود اتکایی و خود باوری و درست مصرف کردن و اجرای فرضیه امر به معروف و نهی از منکر و دین‌داری در جامعه؛ امنیت اجتماعی جامعه را تضمین کند.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

قرآن.

نهج البلاغه.

۱. آصفی، محمد مهدی، *انتظار یویا*، بنیاد فرهنگی مهدی موعود علیه السلام، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۴ ش.
۲. حکیمی، محمد، *پدیده فقر و توسعه*، دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۰.
۳. تدوین دادرای مبارزه با مواد مخدر و منکرات، امر به معروف نهی از منکر، چاپ نشر سازمان تبلیغات اسلامی.
۴. _____، *پدیده فقر و توسعه*، دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۹۴ ش.
۵. _____، *خورشید مغرب*، دلیل ما، چاپ سی و دوم، ۱۳۹۱ ش.
۶. خامنه‌ای سیدعلی، *اسراف منکر بزرگ اجتماعی و تهدید آینده کشور*، موسسه فرهنگی هنری قدر ولایت، چاپ سوم.
۷. صافی گلپایگانی، لطف‌الله، *انتظار عامل مقاومت*، ناشر اهل بیت، چاپ دوم، ۱۴۲۱ ق.
۸. طبرسی، احمد بن علی، *احتجاج*، قم، انتشارات اسوه، چاپ اول، قم، ۱۴۱۳ ق.
۹. عبدی پور، حسن، *نقش اجتماعی انتظار*، مؤسسه بوستان کتاب، چاپ اول، ۱۳۸۶ ش.
۱۰. فاضلی، محمد ناصر، *طریق خودسازی*، انتشارات زائر، چاپ اول، ۱۳۹۳ ش.
۱۱. فیض کاشانی، محسن، *المحجة البيضاء فی تهذیب الاحیاء*، مترجم: محمد رضا عطایی، آستان مقدس رضوی، مشهد، چاپ اول، ۱۳۷۲ ش.
۱۲. مجلسی، محمد باقر، *بحار الانوار*، مترجم: محمدتقی مصباح، داراحیاء التراث العربی، چاپ اول، بیروت ۱۴۰۳ ق.
۱۳. محمدی ری شهری، محمد، *میزان الحکمة*، مترجم: حمید رضا شیخی، دارالحدیث، چاپ اول، ۱۳۷۸ ش.
۱۴. محیطی اردکان، حسن، *نقش آموزه معاد در بازسازی علوم انسانی دستوری*، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، چاپ اول، ۱۳۹۴ ش.
۱۵. مکارم شیرازی، ناصر، *مهدی انقلاب بزرگ*، قم، نشر هدف، ج اول، ۱۳۵۷ ش.
۱۶. _____، *انگیزه پیدایش مذهب*، انتشارات امام علی بن ابی طالب علیه السلام، ج چهارم، ۱۳۸۸ ش.
۱۷. جمعی از نویسندگان، *تحلیلی به زندگی حضرت مهدی علیه السلام*، چاپ دوم، ۱۳۷۹ ش.
۱۸. نراقی، احمد، *عوائد الایام*، قم، ناشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه، قم ۱۴۳۲ ق.
۱۹. نکویی سامانی، مهدی، *دین و دنیای مدرن*، انتشارات زائر، چاپ اول، ۱۳۹۲ ش.